

עיונים בשתי הלכות תשובה להרמב"ם - צוראל הינר

בפרק א' הלכה א' מהלכות תשובה כותב הרמב"ם: "כל מצות שכתורה בין עשה בין לא תעשה, אם עבר אדם על אחת מהם ... כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות... כיצד מתודין, אומר: "אנא השם, חטאתי עייתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך... וזהו עיקרו של וידוי". לכאורה יש כאן דבר תמוה. הרמב"ם מדבר על החיוב להתודות על עבירות בין של מצוות עשה ובין של מצוות לא תעשה. והוא פוסק שבדווי אדם חייב לפרוט את החטא (ע' פ"ב ה"ה). אם כן, כשהרמב"ם מציג לנו את תמצית הדווי, מדוע הוא אומר רק "ועשיתי כך וכך" שזה דווי על עבירות של מצוות לא תעשה, ולא מזכיר פירוט הדווי על שלא קיים מצוות עשה? ועוד, בפרק ב' הלכה ו' כתב הרמב"ם: "אף על פי שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכפורים היא יפה ביותר ומתקבלת מיד". ולכאורה גם ענין זה קשה. כיצד ניתנת הגבלה של זמן - תקופה עדיפה - לתהליך של תשובה? בפשטות, תשובה מועילה באותה מדה בכל עת ובכל שעה שיהודי זוכה לדרגה רוחנית זו. איך אפשר ליחס ענין של התפתחות רוחנית לזמן מסוים של השנה, שבו היא "יפה ביותר"?

כדי להבין את הרמב"ם, עלינו להתבונן במרכיבים הרוחניים של מצוות לא תעשה ומצוות עשה. במדות לא תעשה מתכוונת התורה לכך שהאדם ישתלט על הנטיות הטבעיות שלו, ויכוון וידריך את הנתונים האלה. כשרון זה להדריך את טבעו וליצור פער בין הנטייה מצד אחד והביצוע המידי שלה מצד שני הוא המוציא את האדם ממצב של בעל חי מפותח בין שאר בעלי חיים ומעלה אותו לדרגה הבלעדית של האנושות. התורה דורשת שהאדם לא יהיה משועבד לגמרי לתביעות של הנתונים שבמציאות אשר בתוכם הוא מגיב בצורה אוטומטית, אלא התורה אומרת לאדם שהוא מסוגל, ולכן הוא חייב, לקפוץ לתוך עולם של רוחניות, לתוך עולם של אפשרויות בלתי מוגבלות לגמרי על ידי המציאות, לתוך עולם שהברירה החפשית והשכלית שלו משחררת אותו משעבוד הנתונים ונותנת לו את הכבוד העצמי של האדם. רק בן אדם היכול לומר בקול רם "לא" לשביעה מיידית לטובת שביעה יותר מופשטת זוכה לתואר "אדם". ובתור אדם, התורה רוצה שישתמש בכח היצירה שלו להפוך נתונים פשוטים למציאות חדשה. עליו ליצור מתוך העולם הטבעי והנתון יצירות חדשות ומקוריות - אבל רק למטרות שהתורה מחשיבה אותם כחיוניות. מצוות העשה קובעות את המטרות, את המציאויות החדשות שאליהם יהודי צריך לשאוף להגיע.

לכן, כשאדם עובר ועושה מעשה שלילי, הוא עובר על שני היסודות האלה. הוא שקוע בתוך המציאות שלו, בתוך עולם חסר גמישות כלשהי, שממנו אינו יכול להשתחרר. וגם, כאשר הוא משתמש בכח היצירה שלו, הוא משתמש בו באופן שלילי שאינו בונה ואינו יוצר אלא הורס ו"נסוג אחור". כאשר אדם עובר על מצוות לא תעשה ופועל בצורה שאיננה נכונה, הוא סותר את היסודות של מצוות הלא תעשה וגם של מצוות העשה. לכן, כשהרמב"ם אומר בפירוט הדווי

"ועשיתי כך וכך" כלול בתוכו ודווי גם על כשלונות בקיום מצות עשה וגם עבירות על מצות לא תעשה.

לפי מה שהסברנו, עקרון התשובה, וביטויו בודוי פה, הוא יציאה ושחרור מההגבלות של העולם הסטטי והמצומצם והחזרה להכרה בעולם הדינמי והרחב שבו יש אפשרויות שונות של התפתחות. אם כך, מובן הענין של זמן מיוחד שבו תשובה "יפה ביותר ומתקבלת מיד". זמן הוא נתון אחד בתוך המערכת של נתונים שמהם מורכבת המציאות, וקביעת ההלכה של העשרה ימים של תשובה אומרת לנו שעיקר התשובה היא ב"זמן שמחוץ לזמן". בין ראש השנה ויום הכפורים אדם חייב להרגיש עצמו מעל הגורם של זמן, שאין הוא נמנע מתשובה בגלל הרגליו שנרצרו במשך כל השנה, ואפילו במשך כל שנות חייו עד היום. בין כסה לעשור נמצא האדם במציאות מיוחדת וחדשה של זמן, במימד רוחני שבו טח להתפתח ולהשיג ולקיים את הפוטנציאל שלו.

המצוה דמיוחדת של תשובה בימים האלה מסמלת ומורה כיצד להתייחס לנתונים אחרים בתוך המציאות כגון הזמן, על האדם ליצור מציאות חדשה של זמן שמחוץ לנתון הרגיל. כך לגבי ההגבלות של מקום, של אפשרות פיסית, של כשרון אינטלקטואלי ורוחני, של הרגשת האנוכיות – ככולן חייב יהודי במסגרת תשובה והתפתחות רוחנית לפרוץ את ההגבלות, לנצח אותם ולהתעלות מעליהם.

זה גם הלקח שחייבים להוציא מתוך המצוה "הזמנית" של תשובה, לעבודת ה' בכל השנה ובכל החיים. וכך אומר הרמב"ם (פ"ג ה"ד): "לפיכך חייב כל אדם שיראה עצמו כל השנה כולה כאילו חציו זכאי וחציו חייב, וכן כל העולם כולו חציו זכאי וחציו חייב, חטא חטא אחד הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה וגרם לו השחתה. עשה מצוה אחת הרי הכריע את עצמו העולם כולו לכף חובה וגרם לו השחתה. עשה מצוה אחת הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה וגו'". אדם עלול לומר על פי הנתונים שרואה לפני עיניו: הייתכן שמעשה אחד בין רבבות מעשים במשך שנת החיים יכול לקבוע את הגורל שלי וכי אדם אחד בין המיליארדים שבעולם יכול להכריע את הגורל של כולם? ! היהדות עונה לתמיהה זו. בחיוב מוחלט. אמונתנו היא שיש עולם אחר הנמצא מעל למציאות הקיימת, ובו חייב האדם לחיות את החיים המוסריים שלו. רק בתוכו הוא יכול לחיות ולהתפתח כאדם מכובד וחפשי הבורח לעצמו לשוב וללכת בדרכי ה'.